

TOVE
DITLEVSEN

Copilărie
Tinerete
Dependență

Trilogia Copenhagăi

Traducere din limba daneză și note de
Simina Răchițeanu

Copilărie

1

Dimineața era speranță. Stătea ca o strălucire trecătoare de lumină pe părul negru și drept al mamei mele, pe care niciodată n-am îndrăznit să-l ating; îmi stătea și pe limbă, împreună cu zahărul din terciul calduț pe care îl mâncam alene în timp ce priveam mâinile împreunate ale mamei stând complet nemișcate peste ziar, deasupra articolelor despre gripa spaniolă și Tratatul de la Versailles. Tata plecase la muncă și fratele meu era la școală. Astfel că mama era singură, chiar dacă eram și eu acolo, și, dacă stăteam nemișcată, fără să scot o vorbă, calmul distant din inima ei enigmatică putea să țină până dimineața târziu, când trebuia să iasă la cumpărături pe Istedgade, ca orice altă gospodină.

Soarele a dat buzna peste căruța verde, țigănească, de parcă răsărise dinăuntru ei, iar Hans cel Râios a ieșit cu pieptul gol și cu un lighean cu apă în mâini. După ce s-a clătit, a-ntins mâna după prosopul pe care îl ținea Lili

cea Frumoasă. Nu și-au spus nimic unul celuilalt; erau ca niște imagini dintr-o carte ale cărei pagini le răsfoiești rapid. La fel ca mama, și ei aveau să se schimbe peste câteva ore. Hans cel Râios era soldat în Armata Salvării, iar Lili cea Frumoasă era iubita lui. În timpul verii, îndesau o mulțime de copilași în căruța cea verde și plecau cu ei prin țară. Pentru asta, părinții plăteau câte o coroană pe zi. Eu însămi am fost cu ei când aveam trei ani și fratele meu avea șapte. Acum aveam cinci ani și singurul lucru pe care mi-l mai aminteam din călătorie era cum Lili cea Frumoasă mă scosese din căruța și mă așezase pe nisipul fierbinte, în mijlocul a ceva ce eu credeam că e un deșert. Apoi căruța cea verde plecase de lângă mine și se micșorase tot mai mult la orizont, iar înăuntrul ei se afla fratele meu și nu aveam să-i mai văd vreodată, nici pe el și nici pe mama. Când copiii s-au întors acasă, toți se umpluseră de râie; așa și-a primit porecla Hans cel Râios. Însă Lili cea Frumoasă nu era frumoasă. Frumoasă era mama, în diminețile acestea singuratice și fericite în care trebuia să o las în pacea ei. Frumoasă, de neatins, singură și învăluită în gânduri secrete pe care nu le voi cunoaște niciodată. Pe tapetul înflorat din spatele ei, pe care tata îl peticise cu bandă adezivă maronie, atârna imaginea unei femei care se uita pe fereastră. În spatele ei, pe dușumea, se afla un leagăn cu un copilăș în el. Sub tablou scria: „Femeie așteptându-și bărbatul să se întoarcă de pe mare“. Uneori mama îmi surprindea privirea și îmi urmărea ochii urcând spre tabloul ce mi se părea nespus de duios și de trist. Însă mama izburcea în râs, iar râsul ei răsuna ca o mulțime de pungi de hârtie pline cu aer ce explodează toate deodată. Inima mi se umplea de angoasă și mâhnire pentru că

tocmai se risipise toată liniștea din lume, însă râdeam cu ea, pentru că se aștepta să râd și fiindcă eram cuprinsă de aceeași veselie crudă ca ea. A împins scaunul la o parte, s-a ridicat și a mers până în fața tabloului, în cămașa de noapte șifonată și cu mâinile în șold. Apoi a cântat cu voce clară și sfidătoare, de fetiță, ce nu îi aparținea în aceeași măsură în care îi aparținea vocea ei de mai târziu, când începea să se târguiască la preț cu negustorii:

*Nu am voie să cânt
ce doresc pentru al meu Tulle?
Visselulle, visselulle, visselulle.
Pleacă de la fereastră, prietene,
întoarce-te altădată.
Înghețul și gerul l-au readus
pe bătrânul cerșetor acasă.*

Nu-mi plăcea cântecul, dar eram nevoită să râd în hohote fiindcă mama îl cânta ca să mă distreze. Până la urmă era vina mea, căci, dacă nu m-aș fi uitat la tablou, nici ea nu m-ar fi observat. Și ar fi rămas așezată, cu mâinile încrucișate cu calm și cu ochii severi și frumoși ațintiți asupra neantului dintre noi. Și inima mea ar fi putut să șoptească îndelung *mamă*, știind că ea în chip misterios ar fi simțit. Aș fi lăsat-o în pace încă mult timp, apoi, fără vreun cuvânt, mi-ar fi rostit numele și ar fi știut că ceva ne leagă. Apoi ceva asemănător dragostei ar fi umplut întreaga lume, iar Hans cel Râios și Lili cea Frumoasă ar fi simțit-o și ar fi rămas niște ilustrații colorate dintr-o carte. Așa cum se întâmpla adesea, de îndată ce s-a terminat cântecul, au început să se certe, să strige și să se păruiască. Curând s-au

auzit voci nestăpânite de pe casa scării și mi-am promis că a doua zi mă voi prefăca că pictura tristă de pe perete nici nu există.

Când speranța se năruia astfel, mama se îmbrăca cu mișcări violente și iritate, de parcă fiecare piesă vestimentară ar fi fost o insultă la adresa ei. Și eu trebuia să mă îmbrac, iar lumea era rece, periculoasă și înfricoșătoare, fiindcă furia întunecată a mamei atingea apogeul abia când îmi trăgea o palmă peste față sau când îmi dădea un brânci în soba de teracotă. Era ciudată și enigmatică, și mă gândeam că am fost schimbată la naștere și că ea nici măcar nu e mama mea. Odată ce era îmbrăcată, se ducea la oglinda din dormitor, scuipa pe un șervețel roz și îl freca zdravăn de obraji. Eu duceam ceștile în bucătărie și, înăuntrul meu, vorbe lungi și stranii prindeau să-mi învăluie mintea ca o membrană protectoare. Un cântec, o poezie, ceva liniștitor și ritmic și infinit de melancolic, dar niciodată dureros și trist, fiindcă știam prea bine că restul zilei mele avea să fie dureroasă și tristă. Când corpul îmi era străbătut de aceste valuri strălucitoare de cuvinte, știam că mama nu îmi mai face nimic, fiindcă înceta să mai însemne ceva pentru mine. Și mama știa, iar ochii ei se umpleau de o dușmănie rece. Nu mă lovea niciodată când sufletul îmi era mișcat în felul acesta, dar nici nu îmi vorbea. Din momentul acela și până în dimineața următoare, doar trupurile noastre erau apropiate. Și, în ciuda spațiilor înguste, acestea evitau până și cea mai mică atingere dintre ele. Soția marinarului de pe perete încă se uita cu dor după soțul ei, dar mama mea și cu mine nu aveam nevoie de un bărbat sau un băiat în lumea noastră. Fericirea noastră stranie și nespuse de fragilă înflorea doar când eram singure una cu cealaltă și n-a mai

revenit niciodată după ce n-am mai fost copil, cu excepția unor priviri rare, fortuite, care au devenit și mai prețioase pentru mine acum că mama e moartă și nu mai e nimeni care să-i spună povestea așa cum a fost cu-adevărat.

2

În străfundurile copilăriei mele se află tata, râzând. Este negru și bătrân ca soba de teracotă, dar nicio părticică din toată ființa lui nu îmi provoacă teamă. Tot ce știu despre el am voie să știu și, dacă vreau să știu mai multe, e suficient să întreb. Nu îmi povestește despre el pentru că nu știe să vorbească cu fetele. Uneori mă mângâie pe cap și îmi spune „He, he“. În clipele acelea, mama strânge din buze și el își ia mâna în grabă. Tata are anumite drepturi fiindcă e bărbat și ne întreține pe toți. Mama e nevoită să se împace cu situația, dar nu o face fără să protesteze. „Ai putea să stai în capul oaselor, ca restul familiei“, îi spune când el se întinde pe canapea. Iar când el citește o carte, îi spune: „Oamenii devin ciudați de la atâta citit. Cărțile sunt pline de minciuni“. Tata bea câte o bere duminica, iar mama îi spune: „Aia costă douăzeci și șase de øre. Dac-o ții tot așa, o să ajungem în Sundholm¹“. Chiar dacă știu că Sundholm este un loc unde dormi pe paie și primești saramură de

1. Instituție de muncă forțată, construită în Copenhaga în anul 1908. Trep-tat, a ajuns să găzduiască tot mai mulți oameni fără adăpost, aceștia suferind adesea și de alcoolism.

pește¹ de trei ori pe zi, cuvântul pătrunde în rândurile pe care le compun când sunt speriată sau singură, fiindcă e frumos ca o ilustrație dintr-o carte a tatei care mi-e atât de dragă. Se numește „Familie de muncitori la picnic“ și înfățișează un tată, o mamă și pe cei doi copii ai lor. Sunt așezați pe iarba verde și râd împreună în timp ce mănâncă din coșul de picnic așezat între ei. Toți patru se uită la un steag înfipt în iarbă, lângă capul tatălui. Steagul este complet roșu. Întotdeauna văd imaginea cu susul în jos, fiindcă am acces la ea doar când tata citește cartea. Apoi mama aprinde lumina și trage draperiile galbene în dreptul ferestrelor, deși încă nu s-a lăsat întunericul. „Taică-meu a fost un ticălos și un bețiv“, spune ea, „dar măcar n-a fost socialist“. Tata citește mai departe, cu calm, pentru că e cam tare de urechi și nici nu face un secret din asta. Fratele meu, Edvin, bate cuie într-o scândură, apoi le scoate pe toate cu cleștele. Într-o zi va fi meșter. E ceva de admirat. Meșterii au fețe de masă adevărate în loc de ziar și mănâncă cu furculița și cuțitul. Nu rămân niciodată șomeri și nu sunt socialiști. Edvin e frumos și eu sunt urâtă. Edvin e deștept și eu sunt proastă. Acestea sunt adevăruri eterne, ca literele albe tipărite pe frontonul brutăriei aflate ceva mai încolo în josul străzii. Acolo scrie: „*Politiken*“² e cel mai bun ziar“. Odată l-am întrebat pe tata cum de el citește *Socialdemokraten*³, dar el s-a încruntat și și-a dres glasul, iar

1. Considerată „mâncarea săracului“ în țările scandinave, pentru că peștele se găsea în abundență și era ușor de procurat.

2. Unul dintre cele mai importante ziare daneze. A fost înființat în 1884 și a jucat un rol în formarea Partidului Social Liberal (*Radikale Venstre*).

3. Ziarul Partidului Social Democrat (*Socialdemokratiet*). Purtând mai multe denumiri de-a lungul timpului, acest partid politic din Danemarca s-a rupt de celelalte formațiuni de stânga care protejau în special interesele angajatorilor și nu pe cele ale muncitorilor.

mama și Edvin au izbucnit în râsul lor ca o pungă de hârtie spartă, pentru că eram incredibil de proastă.

Sufrageria e o insulă de lumină și căldură pentru mii și mii de noști — noi patru suntem mereu acolo, precum păpușile de hârtie cocoțate pe perete, în spatele stâlpilor din teatrul de păpuși pe care tata îl construise după un model din *Familie Journalen*¹. E întotdeauna iarnă, iar în lumea reală e un ger năprasnic, la fel ca în dormitor și în bucătărie. Sufrageria călătorește prin spațiu și timp, iar focul urlă în soba de teracotă. Deși Edvin face mult zgomot cu ciocanul său, pare să se producă un sunet și mai puternic atunci când tata întoarce o pagină din cartea interzisă. După ce a întors mai multe pagini, Edvin se uită la mama cu ochii săi mari și căprui și lasă jos ciocanul. „Nu vrea mama să cânte ceva?“ întreabă el. „Ba da“, răspunde mama, zâmbindu-i, și de îndată tata își așază cartea pe burtă și mă privește de parcă ar vrea să-mi spună ceva. Dar ce tatăl meu și cu mine am vrea să ne spunem nu va fi spus niciodată. Edvin sare din locul său și îi întinde mamei singura carte pe care o are în bibliotecă și de care îi pasă. E o carte cu cântece de război. El stă aplecat deasupra mamei în timp ce ea o răsfoiește și, deși nu se ating, bineînțeles, ei sunt împreună într-un fel ce ne exclude pe tatăl meu și pe mine. De îndată ce mama începe să cânte, tata adoarme cu mâinile încrucișate peste cartea interzisă. Mama cântă tare și strident, disociindu-se parcă de cuvintele pe care le cântă:

Mamă? Tu ești, mamă?

Pare-mi-se că ai plâns.

1. Revistă săptămânală dedicată familiei și femeilor, publicată în Copenhaga, fiind una dintre cele mai vechi publicații daneze.

*Ai bătut drum lung, capul jos nu l-ai pus.
Nu plânge, mamă, acum sunt fericit.
În clipa asta neagră, mulțumescu-ți c-ai venit.*

Sunt multe versuri în toate cântecele mamei și, înainte să apuce să-l termine pe primul, Edvin lovește iarăși cu ciocanul și tata sforăie puternic. Edvin o rugase să cânte ca să-i potolească furia provocată de lectura tatei. E băiat, iar băieților nu le plac cântecele care te fac să plângi atunci când le ascuți. Pe mama o deranjează și când plâng eu, așa că stau cu un nod în gât și privesc pe furiș spre carte, la imaginea câmpului de luptă în care soldatul muribund ridică mâna spre spiritul luminos al mamei lui, despre care știu că nu se află, de fapt, acolo. Toate cântecele din carte au un conținut asemănător și eu pot să fac orice vreau câtă vreme le cântă mama, fiindcă în momentele acelea e atât de absorbită în lumea ei lăuntrică, încât nimic din exterior n-o poate deranja. Nici măcar nu aude când sub noi încep certurile și bătăile. Acolo locuiește Rapunzel, fata cu părul lung și aurit, împreună cu părinții ei care încă nu au vândut-o vrăjitoarei în schimbul unui buchet de clopoței. Fratele meu e prințul și nu știe că în scurt timp are să orbească după căderea din turn. Bate cuie în scândura lui și e mândria familiei. Așa e cu băieții, în vreme ce fetele trebuie doar să se căsătorească și să facă copii. Trebuie să fie întreținute și nu se pot aștepta, nici nu pot spera la altceva. Tatăl și mama lui Rapunzel lucrează la Carlsberg și amândoi beau câte cincizeci de beri pe zi. Continuă să bea și seara, când ajung acasă, și înainte de ora mea de culcare se pornesc să strige și să o bată pe Rapunzel cu un băț gros. Vine mereu la școală cu vânătași pe față sau pe picioare.

După ce se satură să o bată, sar unul la celălalt cu sticle și picioare de scaun rupte, iar polițiștii vin adesea să îl ia pe unul dintre ei — după care se așterne în sfârșit liniștea peste clădire. Nici mamei și nici tatei nu le place poliția. Ei consideră că părinții lui Rapunzel ar trebui lăsați să se omoare între ei, dacă asta vor să facă. „Sunt la cheremul baștanilor“, spune tata despre polițiști, iar mama povestea adesea despre cum au venit jandarmii la ei acasă, l-au luat și l-au băgat pe tatăl ei la închisoare. Nu va uita niciodată. Tatăl meu nu bea, nici n-a fost vreodată la închisoare. Părinții mei nu se bat și îmi merge mult mai bine decât le-a mers lor în copilărie. Cu toate astea, un nor întunecat de teamă îmi pătrunde prin toate gândurile când sub noi se face liniște și trebuie să mă culc. „Noapte bună“, îmi spune mama, închizând ușa și întorcându-se în sufrageria caldă. Pe urmă îmi dau jos rochia, juponul din lână și corsajul, apoi ciorapii lungi și negri pe care îi primesc în fiecare an de Crăciun. Îmi trag cămașa de noapte peste cap și mă așez pentru o clipă pe pervaz, mă uit prin curtea întunecată de dedesubtul meu și la peretele clădirii din față, perete care plânge mereu de parcă tocmai ar fi plouat. Nu se zărește mai niciodată o lumină la ferestre, pentru că dincolo de ele sunt dormitoare și niciun om respectabil nu doarme cu lumina aprinsă. Între ziduri văd o bucățică pătrată de cer, unde uneori strălucește o singură stea. Îmi spun că e luceafărul de seară și mă gândesc la el cu toată ființa mea după ce vine mama să stingă lumina, și stau întinsă pe pat, privind cum grămada de haine din spatele ușii se transformă în niște brațe lungi și strâmbe care încearcă să mă strângă de gât. Încerc să țip, dar printre buze-mi scapă doar o șoptă amărată, iar când țipătul apare într-un final, atâț eu, cât

și întregul pat ne scaldăm într-o baltă de sudoare. Tata stă în pragul ușii, cu lumina aprinsă. „Ai avut un coșmar, atâta tot; și eu am suferit mult din cauza lor în copilărie. Dar erau alte vremuri“, îmi spune. Mă privește bănuitor și probabil consideră că un copil cu condiții bune ca ale mele n-ar trebui să aibă coșmaruri. Îi zâmbesc timid, dându-i de înțeles că îmi pare rău, ca și cum strigătul n-ar fi fost decât un capriciu pueril. Îmi trag cuvertura până sub bărbie, fiindcă nu se cade ca un bărbat să vadă o fetiță în cămașă de noapte. „Of, of“, spune el, stinge lumina și pleacă, luând cumva teama cu el, fiindcă acum adorm liniștită și hainele din spatele ușii rămân doar o grămadă de cârpe vechi. Dorm ca să scap de noaptea care trece prin dreptul ferestrei semănând groaza, răul și pericolul. Afară, pe Istedgade, care e atât de luminoasă și festivă în timpul zilei, mașinile de poliție și ambulanțele claxonează, în vreme ce eu stau sub cuvertură, ascunsă și pusă la adăpost. Bărbați beți zac în șanț cu capetele zdrobite și sângerând, iar dacă intri la Café Charles vei fi omorât în bătaie. Asta spune fratele meu și tot ce spune el e adevărat.

3

Nici n-am împlinit bine șase ani și curând voi fi înscrisă la școală, pentru că știu să citesc și să scriu. Mama relatează asta cu mândrie oricui e dispus să asculte. Spune: „Și copiii oamenilor săraci pot avea mintea brici“. Deci poate încă mai ține la mine? Relația dintre noi e una apropiată, agonizantă și nesigură, și mereu trebuie să caut semne de iubire. Fac tot ceea ce fac ca să o mulțumesc, să îi smulg un zâmbet, să îi temperez furia. E o îndeletnicire epuizantă, pentru că totodată trebuie să-i ascund multe lucruri. De unele mă prind trăgând cu urechea, despre altele citesc în cărțile tatei, iar despre altele îmi povestește fratele meu. Când mama a fost internată în spital, nu demult, amândoi am fost lăsați în grija Mătușii Agnete și a Unchiului Peter. Sunt sora mamei mele și soțul ei cel bogat. Ei îmi spusese că mamei îi era rău la burtă, dar Edvin s-a amuzat, explicându-mi că mama făcuse o „amvortare“. În pântecul ei fusese un copil, care murise înăuntru. Așa că o tăiaseră de

la buric în jos și scosese ră copilul. Fusese ceva misterios și înfricoșător. După ce s-a întors de la spital, găleata de sub chiuvetă era zilnic plină de sânge. O imagine îmi apare în minte de fiecare dată când mă gândesc la asta. Imaginea provine din poveștile lui Zacharias Nielsen și înfățișează o femeie foarte frumoasă, într-o rochie lungă și roșie. Sub sân ține o mână albă, subțire, și îi spune unui domn îmbrăcat maiestuos: „Port un copil sub inimă“. În cărți, lucrurile astea sunt frumoase și lipsite de sânge, iar asta mă liniștește și îmi aduce mângâiere. Edvin spune că voi lua multă bătaie la școală pentru că sunt așa ciudată. Sunt ciudată pentru că citesc cărți, ca tata, și nu știu să mă joc. Totuși nu mi-e teamă când, ținând-o pe mama de mână, intru pe poarta roșie a Școlii Enghavevej, pentru că în ultima vreme ea îmi insuflase sentimentul acesta totalmente nou de a fi unică. Și-a luat haina cea nouă, cu gulere de blană ce urcă până la urechi și cu o curea de piele în jurul taliei. Obrajii îi sunt roșii de la șervețelele colorate, la fel și buzele, iar sprâncenele îi sunt vopsite, așa încât seamănă cu doi peștișori ale căror cozi sunt îndreptate spre tâmpale. Sunt convinsă că niciun copil nu are o mamă atât de frumoasă. Eu port hainele ajustate ale lui Edvin, lucru pe care nu îl observă nimeni, pentru că sunt cusute de Mătușa Rosalia. E croitoreasă și ne iubește pe fratele meu și pe mine ca pe copiii ei. Ea nu are copii.

Când intrăm în clădirea ce pare complet goală, mă izbește un miros ascuțit. Îl recunosc și mi se strânge inima, fiindcă e mirosul deja familiar al fricii. Îl simte și mama, pentru că îmi dă drumul la mână când urcăm scările. În biroul directoarei suntem întâmpinate de o doamnă care seamănă cu o vrăjitoare. Părul verde îi stă cocoțat în vârful

capului ca un cuib de pasăre. Poartă lentilă de ochelari la un singur ochi; poate cealaltă i s-a spart. Mi se pare că nu are buze, atât de strânsă îi este gura, și deasupra lor tronează un nas mare și poros, al cărui vârful e roșu-aprins. „Hmm“, spune ea fără nicio introducere, „așadar, te cheamă Tove?“. „Da“, răspunde mama, căreia abia i se oferă o privire, darămite un scaun. „Și deja scrie și citește la perfecțiune.“ Doamna îmi aruncă o privire de parcă aș fi vreun gunoi găsit sub o piatră. „Ce păcat“, spune cu răceală, „noi avem propriile metode pedagogice“. Culoarea roșie a rușinii îmi inundă obraji, ca de fiecare dată când sunt o sursă de rușine pentru mama. Dusă e mândria mea, frântă e scurta mea bucurie de a fi unică. Mama se îndepărtează puțin de mine și spune, sleită: „A învățat singură, nu suntem noi de vină“. Ridic privirea spre ea și observ mai multe lucruri simultan: e mai scundă decât alte doamne, mai tânără decât alte mame și există o lume în afara străzii noastre de care ei îi e teamă. Și când amândurora ne e teamă de ea, mama mă trădează. Stând acolo în fața vrăjitoarei, observ că mâinile mamei miros a rufe spălate. Detest acest miros și, când părăsesc școala într-o tăcere perfectă, inima mi se umple de acel amestec haotic de furie, tristețe și milă pe care mama îl va trezi în mine mereu, din acel moment și pentru tot restul vieții.